ज्योतिर्मय

Online Journal of Literature....

साहित्याचे विद्यापीठ

❑ पुणे ❑ वर्ष १ ले ❑ अंक १९ वा ❑ रविवार दि.१६ फेब्रुवारी २०२५ ❑ पाने ४ ❑ मूल्य : निशुल्क (खासगी वितरणासाठी)

विशेष लेख...

लग्नात सिबिल स्कोअर ठरतोय खलनायक!

– प्रा डॉ सुधीर अग्रवाल

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

जेव्हा कोणत्याही मुलीचे पालक त्यांच्या मुलीचे लग्न एखाद्याशी करतात तेव्हा ते सर्वात आधी मुलाची आर्थिक परिस्थिती तपासतात. जेणेकरून त्याची मुलगी जिथे जाईल तिथे राज्य करू शकेल. मुलीचे कुटुंब प्रथम वराच्या पगाराबद्दल विचारते. जर मुलगा चांगला कमावतो तर मुलीचे लग्न त्या मुलाशी ठरते. पण आता लग्नाला अंतिम स्वरूप देण्यापूर्वी मुलाची आर्थिक स्थिती तपासण्यासाठी एक नवीन मानक आले आहे. ज्यामध्ये मुलाचा सिबिल स्कोअर तपासला जाईल. जर पगारासह सिबिल स्कोअर बरोबर निघाला तरच लग्न निश्चित होऊ शकते.जर नसेल तर नाते विसरून जा. महाराष्ट्रातील मूर्तिजापूर येथे राहणाऱ्या एका मुलासोबत असेच काहीसे घडले. जिथे मुलाचे लग्न फक्त त्याचा क्रेडिट स्कोअर कमी असल्याने मोडले.

आजकाल मुलांचे लग्न करणे, लग्न जोडणे खूप कठीण काम होत चालले आहे.मुलांचे लग्न जोडताना अनेक अडचणी येत आहेत.जेव्हा कुटुंबे दोन व्यक्तींचे लग्न करण्याबद्दल बोलतात तेव्हा अनेक घटक विचारात घेतले जातात. विशेषतः ठरवून केलेल्या लग्नांच्या बाबतीत. या घटकांच्या आधारे, नाते तयार होते जी किंवा तुटते, परंतु महाराष्ट्रातील एका पुरूषाच्या बाबतीत, असा असामान्य पॅरामीटर आढळला ज्यामुळे त्याला नाकारण्यात आले. हा पॅरामीटर दुसरा तिसरा सिबिल स्कोअरचा. मुलांचे लग्न जोडताना वधू पक्ष मुलांचा सिबिल स्कोअर बघत आहे..ज्याचा सिबिल स्कोअर चांगला अशा मुलांचे लग्न जोडण्यात अडचणी येत नाही.मात्र ज्यांचा सिबल स्कोअर कमी त्यांना मुली मिळणे कठीण होत आहे,इतकेच नव्हे तर जुळले लग्न तुटत आहे..

टाईम्स ऑफ इंडियाच्या वृत्तानुसार, लग्न ठरण्याच्या अगदी आधी, मुलीच्या कुटुंबाने मुलाला नाकारले कारण त्याच्या होणार्या वधूच्या काकांनी त्याचा सिबल स्कोअर तपासण्याचा आग्रह धरला होता आणि त्याला आढळले की त्याचा सिबल स्कोअर कमी आहे. ही घटना महाराष्ट्रातील मूर्तिजापूर येथे घडली.

टाईम्स ऑफ इंडियाने वृत्त दिले आहे की, दोन्ही कुटुंबे लग्नाला अंतिम स्वरूप देण्यासाठी भेटत असताना ही घटना घडली. कुटुंबातील दोन्ही बाजूंनी या जुळणीला सहमती दर्शवली आणि इतर तपशीलांवर चर्चा करायची होती. तथापि, जेव्हा महिलेच्या काकांनी त्या माणसाचा सिबल स्कोअर तपासण्याचा निर्णय घेतला तेव्हा परिस्थिती बदलली.

अहवालानुसार, मुलीचे काका सिबल स्कोअरवर फारसे खूश नव्हते. महिलेच्या कुटुंबाला हे पाहून धक्का बसला की, भावी वराच्या नावावर अनेक कर्जे आहेत आणि तीही वेगवेगळ्या बँकांकडून. त्याचा सिबल स्कोअरही कमी होता. आम्ही तुम्हाला सांगतो की कमी सिबिल स्कोअर खराब क्रेडिट इतिहास दर्शवतो. हे सहसा अनियमित देयके, कर्ज बुडवणे आणि आर्थिक अस्थिरतेचा संदर्भ देते.

या प्रकरणाबाबत वधूचे काका लग्नाच्या विरोधात होते. त्याने असा युक्तिवाद केला की आधीच आर्थिक अडचणींचा सामना करणारा पुरूष त्याच्या भाचीसाठी योग्य ठरणार नाही, कारण तो त्याच्या भावी पत्नीला आर्थिक सुरक्षा देऊ शकणार नाही. महिलेच्या कुटुंबातील इतर सदस्यांनीही यावर सहमती दर्शवली आणि लग्नाचा प्रस्ताव मागे घेतला.

सिबिल स्कोअर म्हणजे काय?

सिबिल स्कोअर हा तीन-अंकी क्रमांक असतो जो एखाद्या व्यक्तीचा क्रेडिट इतिहास दर्शवतो. ते ३०० ते ९०० पर्यंत असते. जास्त संख्या चांगली आर्थिक स्थिती दर्शवते, तर कमी संख्या उलट दर्शवते.

’९८ वे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन’ आणि ‘मराठी भाषा गौरव दिना’निमित्त ‘दिलखुलास’ कार्यक्रमात विशेष मुलाखतींचे प्रसारण

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

मुंबई – मराठी भाषेला अभिजात भाषेचा दर्जा मिळाल्यानंतर पहिल्यांदाच नवी दिल्ली येथे ’९८ वे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन संपन्न होत आहे’. त्याअनुषंगाने माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय निर्मित ‘दिलखुलास’ कार्यक्रमातून ’९८ वे अखिल भारतीय साहित्य संमेलन’ आणि ‘मराठी भाषा गौरव दिनानिमित्त’ दिनांक १७ ते २८ फेब्रुवारी २०२५ या कालावधीत विशेष मुलाखतींचे प्रसारण आकाशवाणीच्या सर्व केंद्रावरून व ‘न्यूज ऑन एआयआर’ या मोबाईल ॲपवर सकाळी ७.२५ ते ७.४० या वेळेत होणार आहे.

‘दिलखुलास’ कार्यक्रमात मुलाखतींचे प्रसारण :

१) ९८ वे ‘अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनच्या अध्यक्षा आणि लोकसाहित्याच्या अभ्यासक प्रा. डॉ. तारा भवाळकर यांची ‘अखिल भारतीय साहित्य संमेलनाची तयारी’ या विषयावर मुलाखत सोमवार दि. १७, मंगळवार दि. १८ आणि बुधवार दि. १९ फेब्रुवारी २०२५ रोजी प्रसारित होणार आहे. ही मुलाखत निवेदक चिंतामणी सहस्त्रबुद्धे यांनी घेतली आहे.

२) इतिहास अभ्यासक प्रा. इंद्रजीत सावंत यांची ‘शिवकालीन मराठी भाषा’ या विषयावरील मुलाखत गुरूवार दि. २० आणि शुक्रवार दि. २१ फेब्रुवारी २०२५ रोजी प्रसारित होणार आहे. ही मुलाखत माहिती अधिकारी वृषाली पाटील यांनी घेतली आहे.

३) शिवाजी विद्यापीठाच्या मराठी भाषा विभागाचे प्रमुख तथा संत तुकाराम अध्यासनाचे समन्वयक डॉ. नंदकुमार मोरे यांची ‘मराठी संत साहित्याचे भाषेतील महत्व’ या विषयावरील मुलाखत शनिवार दि. २२ फेब्रुवारी, २०२५ रोजी प्रसारित होणार आहे. ही मुलाखत माहिती अधिकारी वृषाली पाटील यांनी घेतली आहे.

४) लेखक आणि प्रशासक लक्ष्मीकांत देशमुख यांची ‘मराठी

भाषेच्या विकासात साहित्य संमेलनांची भूमीका’ या विषयावरील मुलाखत सोमवार, दि. २४ आणि मंगळवार दि. २५ फेब्रुवारी २०२५ रोजी प्रसारित होणार आहे. ही मुलाखत निवेदक श्रीदत्त गायकवाड यांनी घेतली आहे.

५) साहित्य अकादमीच्या केंद्रीय मंडळाचे सदस्य तसेच महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि सांस्कृती मंडळाचे सदस्य, मराठी साहित्य व भाषा अभ्यासक डॉ. प्रमोद मूनघाटे यांची ‘मराठी भाषेचा उगम आणि साहित्य, शिक्षण आणि डिजिटल युगात मराठी भाषेचे महत्व’ या विषयावरील मुलाखत बुधवार, दि. २६, गुरूवार दि. २७ आणि शुक्रवार दि. २८, फेब्रुवारी २०२५ रोजी प्रसारित होणार आहे. ही मुलाखत निवेदक शिबानी जोशी यांनी घेतली आहे.

मराठी साहित्याच्या वैभवशाली परंपरेला नवा सन्मान मिळवून देणारे ’९८ वे अखिल भारतीय साहित्य संमेलन’ २१, २२ आणि २३ फेब्रुवारी २०२५ या कालावधीत पार होणार आहे. या संमेलनात देशभरातील साहित्यिक, कवी, लेखक, विचारवंत आणि वाचक एकत्र येणार आहेत. साहित्यिक दृष्टिकोन, नव्या लेखकांना मिळणारी संधी आणि विविध विषयांवरील विचारमंथन करणारे हे संमेलन केवळ एक कार्यक्रम न राहता मराठी संस्कृतीचा एक अभिजात सोहळा ठरणार आहे. तसेच २७ फेब्रुवारी २०२५ रोजी ‘मराठी भाषा गौरव दिवस’ राज्यभरात साजरा करण्यात येणार आहे. या निमित्त मराठी भाषेचा उगम, इतिहास, संत साहित्य, शिवकालीन मराठी भाषा आणि तंत्रज्ञानाच्या युगात मराठी भाषेचे स्थान व महत्व आदी विषयांवर ‘दिलखुलास’ कार्यक्रमात मान्यवरांच्या मुलाखती घेण्यात आल्या आहेत.

रेल्वेत पहिल्यांदाच साहित्य संमेलन

पुणे-दिल्ली प्रवासात मराठी साहित्ययात्री संमेलन, १ हजार २०० साहित्यिक होणार सहभागी

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

पुणे– पुणे ते दिल्ली या रेल्वे प्रवासादरम्यान अनोखे मराठी साहित्ययात्री संमेलन आयोजित करण्यात येत आहे. दिल्लीत होणाऱ्या ९८व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाच्या निमित्ताने सरहद, पुणे संस्थेने हा अभिनव उपक्रम हाती घेतला आहे. हे मराठीतील पहिलेच आणि जगातील सर्वात मोठे फिरते साहित्य संमेलन ठरणार आहे.

१९ फेब्रुवारीला दुपारी पुण्यातून सुरू होणारी ही विशेष रेल्वे २० फेब्रुवारी रात्री दिल्लीत पोहोचेल. महान सेनानी महादजी शिंदे यांच्या नावाने ओळखल्या जाणाऱ्या या रेल्वेच्या १६ बोगींना छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या गडकिल्ल्यांची नावे देण्यात येणार आहेत. मराठी भाषामंत्री उदय सामंत स्वागताध्यक्ष म्हणून या प्रवासात सहभागी होणार असून साहित्य अकादमी पुरस्कारप्राप्त लेखिका डॉ. संगीता बर्वे यांचीही प्रमुख उपस्थिती असणार आहे.

या अनोख्या संमेलनात महाराष्ट्रातील विविध भागांतून साहित्यिक, युवक, लोककलाकार, स्टँडअप कॉमेडियन्स, सोशल मीडिया इन्फ्लुएन्सर्स आणि शाहिरी व भजनी मंडळे सहभागी होणार आहेत. प्रत्येक बोगीत विविध साहित्यिक-सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात येणार आहे. शिवजयंतीच्या दिवशी छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या प्रतिमेचे पूजन, गर्जा महाराष्ट्र माझा या महाराष्ट्र गीताचे सामूहिक गायन आणि पुस्तक दिंडीने कार्यक्रमाची सुरुवात होईल. जळगाव आणि ग्वाल्हेर स्थानकांवर स्थानिक नागरिक रेल्वेचे भव्य स्वागत करणार आहेत.

प्रसिद्ध आंबेडकरी कवी-गायक डॉ. किशोर वाघ यांना राज्यस्तरीय आंबेडकरी अस्मिता पुरस्कार जाहीर

छत्रपती संभाजीनगर – जळगाव येथील आप्पासाहेब विश्वासराव भालेराव प्रतिष्ठानच्या वतीने दरवर्षी दिला जाणारा राज्यस्तरीय आंबेडकरी अस्मिता पुरस्कार यंदा महाराष्ट्राचे सुप्रसिद्ध आंबेडकरी कवी-गायक प्रा. डॉ. किशोर वाघ यांना झाला आहे. प्रा. डॉ. वाघ हे पाथ्रीच्या राजर्षि शाहू कला, वाणिज्य व विज्ञान महाविद्यालयातील इंग्रजी विषयाचे सहाय्यक प्राध्यापक आहेत. विद्यार्थीदशेपासूनच ‘आंबेडकरी जलसा’च्या माध्यमातून ते समाज प्रबोधन करत आले आहेत.

प्रा. डॉ. किशोर वाघ यांनी गेल्या २५ वर्षापासून फुले, शाहू, आंबेडकरी चळवळीत मानवतावादी महापुरुषांच्या विचारधारेवर आधारित ‘आंबेडकरी जलसा’च्या माध्यमातून सामाजिक-सांस्कृतिक क्षेत्रात निष्ठेने प्रबोधनाचे अविरत काम केले आहे. सांस्कृतिक व शैक्षणिक क्षेत्रातील कवी, गायक, गीतकार व प्राध्यापक म्हणून उल्लेखनीय कार्याबद्दल त्यांना हा पुरस्कार जाहीर करण्यात आला आहे.

जळगावच्या आप्पासाहेब विश्वासराव भालेराव प्रतिष्ठानच्या वतीने सन २००३ पासून दीनदलित समाजाकरिता कार्य करणाऱ्या कार्यकर्त्यांचे नितीधैर्य वाढवण्यासाठी राज्यस्तरीय आंबेडकरी अस्मिता पुरस्कार देऊन गौरवण्यात येते. आप्पासाहेब भालेराव यांच्या स्मृतिदिनी येत्या ८ मार्च रोजी जळगाव येथे हा पुरस्कार प्रदान सोहळा होणार आहे.

२००३ पासून आजपर्यंत या प्रतिष्ठानने महाराष्ट्रातील अनेक नामवंतांना राज्यस्तरीय आंबेडकरी अस्मिता पुरस्कार देऊन सन्मानित केले आहे. त्यात डॉ. गंगाधर पानतावणे, प्रतापसिंगदादा बोदडे, डॉ. आनंद तेलतुंबडे, उत्तम कांबळे, शाहीर विठ्ठल उमप, नितीन चंदनशिवे इत्यादी मान्यवरांचा समावेश आहे. यंदाचा हा पुरस्कार डॉ. किशोर वाघ यांना जाहीर झाल्याचे प्रतिष्ठानचे अध्यक्ष शरद भालेराव यांनी पत्राद्वारे कळवले आहे. हा पुरस्कार जाहीर झाल्यामुळे प्रा. डॉ.किशोर वाघ यांचे महाविद्यालय, संस्था व समाजातील सर्व स्तरातून अभिनंदन होत आहे.

लक्षवेधी छायाचित्र....

शिकारीचा असा आनंद दुर्मिळच......

(छाया– संजय दारमवार, मुंबई)

रंगशारदा नाट्य मंदिरात ‘महाराष्ट्र राज्य हौशी मराठी नाट्यस्पर्धा’ ; रसिकांसाठी विनामूल्य प्रवेश

ज्योतिर्मय 📖 साहित्य

मुंबई – सांस्कृतिक कार्य संचालनालयाच्यावतीने ६३ वी महाराष्ट्र राज्य हौशी मराठी नाट्यस्पर्धा २०२४-२५ ची अंतिम फेरी मुंबई येथे आयोजित करण्यात आली आहे. १७ फेब्रुवारी ते १५ मार्च २०२५ या कालावधीत वांद्रे येथील रंगशारदा नाट्यगृहात ही स्पर्धा पार पडणार असून रसिकांना विनामूल्य प्रवेश असणार आहे.

महाराष्ट्र राज्याचे सांस्कृतिक कार्य मंत्री ॲड. आशिष शेलार आणि मुख्यमंत्र्यांचे अपर मुख्य सचिव तथा सांस्कृतिक कार्य विभागाचे अपर मुख्य सचिव विकास खारगे यांच्या मार्गदर्शनाखाली या स्पर्धेचे आयोजन करण्यात येत आहे.

या स्पर्धेत सादर होणारी ४५ नाटके रसिकांना विनामूल्य पाहता येतील. विनामुल्य प्रवेशिका श्री शिवाजी मंदीर, दादर येथे उपलब्ध आहेत.

महाराष्ट्र राज्यातील २३ केंद्रांवर आणि गोवा अशा एकूण २४ केंद्रांवर राज्य नाट्य स्पर्धेची प्राथमिक फेरी आयोजित करण्यात आली होती. या स्पर्धेतील प्रथम व द्वितीय पारितोषिक प्राप्त दर्जेदार नाटकांची अंतिम फेरीत निवड करण्यात आलेली आहे. अंतिम फेरीतील सर्व नाटके प्रेक्षकांना विनामुल्य पाहता येणार आहेत.

६३ व्या राज्य नाट्य स्पर्धेच्या अंतिम फेरीतील पहिले नाटक ‘पंचमवेद’ हे १७ फेब्रुवारीला सायंकाळी ७.०० वाजता रंगशारदा नाट्यगृह येथे सादर होणार आहे. यानंतर दररोज सकाळी ११.३० वा. आणि सायंकाळी ७.०० वाजता नाटकांचे प्रयोग सादर होतील. या राज्य नाट्य स्पर्धेच्या अंतिम फेरीमध्ये सुमारे १२०० पेक्षा अधिक हौशी कलाकार आपली कला सादर करणार आहेत. राज्य नाट्य स्पर्धेच्या अंतिम फेरीमधील स्पर्धक संघाचे मनोधैर्य वाढवण्याकरीता, त्यांना शुभेच्छा देण्याकरीता आणि विविध विषयांवरची विविध अंगी नाटके पाहण्याकरिता जास्तीत जास्त रसिक प्रेक्षकांनी उपस्थित रहावे, असे आवाहन सांस्कृतिक कार्य संचालक बिभीषण चवरे यांनी केले आहे.

४४ व्या मराठवाडा साहित्य संमेलनाच्या निमित्ताने शब्द शिल्प नावाच्या स्मरणिकेचे प्रकाशन करण्यात आले यामध्ये पी.विठ्ठल, जयदेव डोळे, इंद्रजीत भालेराव, केशव देशमुख, ह नी सोनकांबळे, शाहू पाटोळे, अनंत राऊत, रवींद्र चिंचोलकर, अंजली धनोरकर, नम्रता फलके, इत्यादींच्या लेखाचे समावेश आहे.

– विद्यावाचस्पती विद्यानंद
Mobile: +917709612655
Email: vidyavachaspati.vidyanand@gmail.com

आनंदी पहाट...

सधन होण्याचे साधन महत्वाचे

ज्योतिर्मय साहित्य

घरगुती बचत हा विषय सर्व परिचित आणि तरीही अनेकदा दुर्लक्षित राहणारा असल्याचं दिसून येतं. घरगुती बचत करणं खरं तर अगदी कोणालाही सहज शक्य होऊ शकतं. त्यासाठी काटकसर करणं हा काही समाधानकारक पर्याय होत नाही. आपल्या दैनंदिन गरजा यथायोग्य भागवून देखील ठराविक रक्कम आपण बचतीसाठी शिल्लक ठेवू शकतो अथवा ती बाजूला काढून ठेऊ शकतो. यासाठी सहज शक्य होणारी काही पथ्य आपण पाळू शकतो. आपल्या हाती असलेली रक्कम एकाच ठिकाणी न ठेवता थोडी-थोडी करून वेगवेगळी ठेवल्यास खर्चासाठी नेमके किती पैसे आपल्याकडे आहेत याचा हिशेब आपण करत बसत नाहीत किंवा करण्यासाठी तेवढा वेळ देऊ शकत नाही. अशावेळी हाती लागणाऱ्या एकाच ठिकाणच्या पैशाचा वापर आपल्याकडून होतो आणि इतरत्र ठेवलेली रक्कम शिल्लक राहते. सद्य:स्थितीत अनुभवायला येणाऱ्या घरफोड्या अथवा भुरट्या चोऱ्या यापासून देखील आपलं मोठ्ठे नुकसान टळू शकतं. कारण आपण एकाच ठिकाणी एक रकमी पैसे ठेवणं टाळणार आहोत.

स्वतःजवळ असलेल्या पैशातून नेहेमी केवळ मोठ्या नोटा खर्चासाठी वापराव्यात. आणि लहान नोटा बाजूला ठेवून द्याव्यात. जसे दहा रुपयांच्या आपल्याजवळ येणाऱ्या नोटा शक्यतो खर्च न करता राखून ठेवाव्यात आणि गरजेप्रमाणे नेहेमी पन्नास, शंभर, दोनशे, पाचशे अथवा दोन हजारच्याच नोटा वापराव्यात. असं करण्यामुळे आपसूकच प्रत्येक दहाची नोट राखून ठेवली जाते आणि एकप्रकारे बचतच होते. "पैसा हे साधन आहे, निश्चितच ते साध्य असू नये" हे जरी सत्य असलं तरीही ते साधन साध्य करण्यासाठी विविध साधनं कशाप्रकारे वापरावीत हे समजून घेणंही सद्य:स्थितीत तितकेच आवश्यक आहे.

जगण्यातला अर्थ

ज्योतिर्मय साहित्य

तुजसाठी मरण ते जनन
तुजवीण जनन ते मरण.

एक सुंदर सुविचार आहे, " फक्त स्वतःसाठी जगलास तर मेलास, पण स्वतःसाठी जगून इतरांसाठी जगलास तर जगलास."

ज्यांनी स्वतः यातना सहन केल्या आहेत, वेदनांना तोंड दिले आहे अशी माणसे केवळ स्वतःचे दुःख कुरवाळत न बसता इतरांसाठी काम करून आदर्श घालून देतात. अशी पण खूप उदाहरणे आहेत. संतोष गर्जे हा स्वतः अनाथ असलेला तरुण ! त्याने प्रचंड यातना सोसल्या आणि जगण्यासाठी संघर्ष केला. परंतु आपल्यासारख्या अनाथ लेकरांना अशा प्रकारचे जीवन जगावे लागू नये म्हणून अशा अनाथ मुलांचा सांभाळ करण्यासाठी बीड जिल्ह्यातील गेवराई या ठिकाणी त्यांनी मोठे कार्य उभे केले आहे. तो आणि त्याची पत्नी अनाथ मुलांना आई-बापांची माया देत आहेत, त्यांना जगण्यासाठी समर्थ बनवत आहेत. असेच एक उदाहरण आहे राहुल देशमुख यांचे. आता ते एका राष्ट्रीयकृत बँकेत अधिकारी आहेत. पण त्यांना लहानपणी शिक्षण घेत असताना काही काळानंतर अंधत्व आले. शिक्षण घेताना प्रचंड त्रास सहन करावा लागला. अंध असल्यामुळे कोणी त्यांना होस्टेलला प्रवेश देखील देत नव्हते. आपल्या बुद्धिमत्ता आणि जिद्दीच्या जोरावर त्यांनी आपले शिक्षण पूर्ण केले. पण इतर अंध विद्यार्थ्यांना आपल्यासारखा त्रास शिक्षण घेताना होऊ नये म्हणून त्यांच्यासाठी राहूल यांनी वस्तीगृह

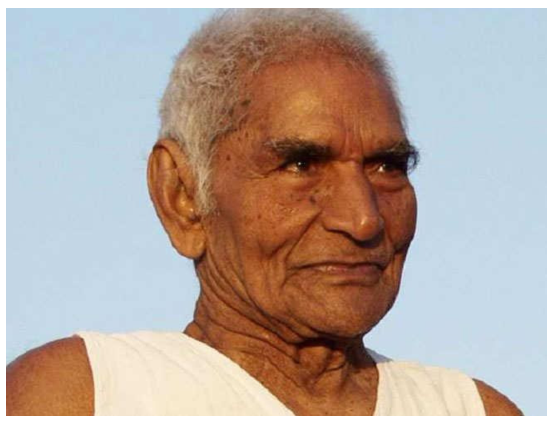

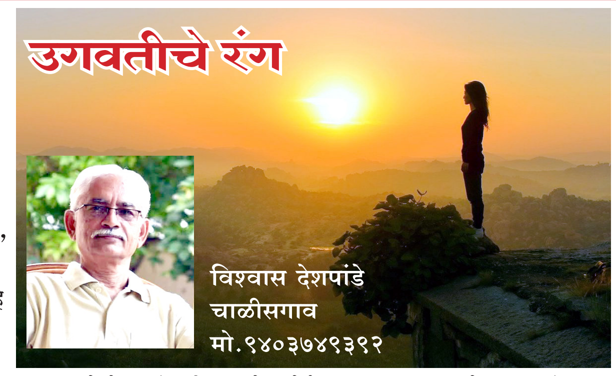

उगवतीचे रंग

विश्वास देशपांडे
चाळीसगाव
मो.९४०३७४९३९२

सुरू केले, त्यांना शिक्षण घेता येईल अशी व्यवस्था केली, त्यांना त्यांच्या पायावर उभे राहण्यासाठी व्यवस्था केली आणि त्यातून अनेक तरुण आज नोकरीला लागले आहेत मोठ्या हुद्द्यावरती काम करत आहेत. हरमन सिंग सिद्धू हा अपघातात गंभीर जखमी झाला आणि अनेक वर्षांपासून व्हीलचेअरला खिळून राहिला आहे. आपल्या वेदना शमवण्यसाठी अनेक प्रकारच्या गोळ्या त्याला घ्याव्या लागतात. परंतु तो आपल्या वेदनांबद्दल चकार शब्दही बोलत नाही. लोकांनी अपघातापासून वाचावे म्हणून त्यांनी सुरक्षित पोहोचा ही संस्था सुरू केली आणि आज तिचे कार्य ते करीत आहेत. अशी प्रेरणादायी कितीतरी उदाहरणे आपल्या अवतीभवती आहेत. या आणि अशा बऱ्याच व्यक्तींवर मी माझ्या पुस्तकांमधून लेख लिहिले आहेत आणि त्यांचे कार्य समाजासमोर मांडण्याचा प्रयत्न केला आहे.

या सगळ्या गोष्टींचे तात्पर्य असे की आपल्या जीवनातील परिस्थिती जरी आपल्याला प्रतिकूल असेल तरी आपण निराश न होता किंवा खचून न जाता त्या परिस्थितीला धीराने तोंड देऊन आपले जीवन जगण्याची दिशा प्राप्त करू शकतो. मानवी जीवनात दुःख हे अपरिहार्य आहे परंतु अशा दुःखाला कुरवाळत न बसता काही माणसे आपले दुःख विसरून इतरांसाठी मानवतेच्या भावनेतून कार्य करत राहतात आणि आपल्या जगण्याचा अर्थ शोधतात. अशावेळी जगण्याचा अर्थ कळतो जीवनाच्या अशा टप्प्यावर मग हे जीवन सुंदर आहे अशी जाणीव झाल्याशिवाय राहत नाही. संत तुकाराम महाराजांच्या शब्दात सांगायचे तर जे का रंजले गांजले

त्यासी म्हणे जो आपुले तोचि साधू ओळखावा

देव तेथेची जाणावा.अशी माणसे म्हणजे आधुनिक संतच होत. ते दीपस्तंभ होत.

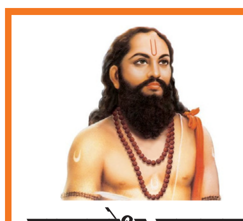

दासबोध स्तवन

उज्वला धर्माधिकारी,
पुणे, मो. ७५८८२ ३५६४६

कुविद्या लक्षणे

ज्योतिर्मय साहित्य

दशक दुसरे, समास तिसरा

दुसऱ्या समासात आपण ऊत्तम लक्षणांचा अभ्यास केला आता या समासात कुविद्या चा मागोवा घेणार आहोत. हा नरदेह प्राप्त झाल्यावर प्रत्येक जण साधू संत,सज्जन असेलचं असं नाही. पण वाईट गोष्टींचा त्याग करून साध,सरळ,जीवन कसं जगावं हे मात्र समर्थानी सांगितले आहे. यासाठी समर्थानी गीतेच्या सोळाव्या अध्यायातील चौथा श्लोक आधारासाठी घेतला .

ज्या ज्या वेळी समाजा मध्ये अराजकता माजते, समाज हा संकटाच्या खोल दरीत खितपत पडतो त्या, त्या वेळी परमेश्वर असे काही नव निर्माते तयार करतो की त्यांच्या हातुन समाजाला सदाचाराचे, सन्मार्गाचे प्रबोधन होऊन समाजाचे होत असलेले अध:पतन थांबण्या साठी त्यांच्या सद्विचाराचे गारूड समाज मनावर राहील. आणि म्हणूनच श्री समर्थ रामदासजी चा अवतार झाला असे मला वाटते.

खरं तर सभ्य, सुसंस्कृत समाजाला न शोभणारी लक्षणे म्हणजे कुलक्षणे हे एका वाक्यात सांगता येईल. आता पर्यंत अनेक संत महात्मे यांनी जीवन का व कसे जगावे हे सांगितले आहे तर समर्थानी अती ऊत्तम विवेकाने दासबोधा द्वारे सांगितले आहेत. माणसाचा जन्म एकदाच मिळतो तर कुविद्याचा वापर करून माणसाने स्वतःचं नुकसान करून घेऊ नये. अशा लोकांच्या जवळ खुप अवगुण असतात. त्याला कुणी स्पष्ट ऊपदेश करून त्याच्यात सुधारणा करण्याचा प्रयत्न केला तर त्याला ते नको असते.

समर्थाच्या विचार पर्यत मी जाऊ शकत नाही पण माझ्या अल्प बुध्दीने तो आचरणात आणण्याचा प्रयत्न तर मी करू शकेल. तरच दासबोधाचा अभ्यास व जीवन सार्थकी लागेल.

अवलक्षणे

मत्सर, लोभ, तिरस्कार, गर्व, ताठा, अहंकार, द्वेष, काम, मद, विकल्प, विशाद **(क्रमशः)**

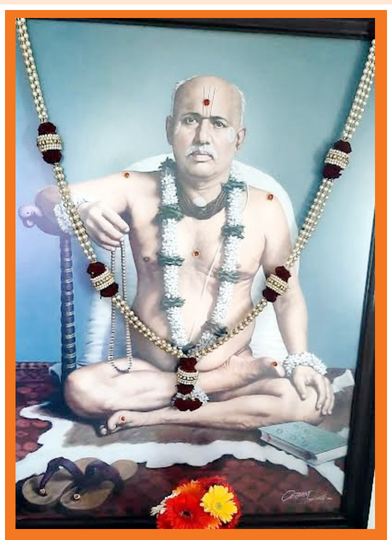

श्री ब्रह्मचैतन्य गोंदवलेकर महाराज

नामस्मरण, शरणागती, आणि भगवत्प्राप्ती

ज्योतिर्मय साहित्य

भगवत्प्राप्तीला शरणागतीशिवाय मार्ग नाही, आणि शरणागती म्हणजे, मी कर्ता हा अभिमान नाहीसा होऊन, सर्व कर्तृत्व परमेश्वराचे आहे ही दृढ भावना होणे. नामाशिवाय इतर साधनांत कृती आहे; म्हणजे मी कर्ता या अहंकाराला वाव आहे. स्मरण हा मनाचा धर्म असल्याने त्यात कृतीचा प्रश्नच येत नाही, म्हणून त्यात अहंकाराला वाव नाही; शिवाय, स्मरण किंवा विस्मरण या दोन्ही गोष्टी आपल्या हातात नाहीत; म्हणून नामाचे स्मरण झाले तरी त्यात स्वतःचे कर्तुत्व नसते, त्यामुळे मी कर्ता ही जाणीव टिकू शकत नाही. मी नामस्मरण करतो हा शब्दप्रयोगसुद्धा बरोबर नाही, कारण नामाचे स्मरण होत असते, ते करू म्हणून जमत नाही. म्हणून शरणागतीला नामस्मरणासारखे दुसरे साधन नाही.

शरणागतीचा दुसरा अर्थ म्हणजे कायिक, वाचिक आणि मानसिक क्रिया थांबविणे. क्रिया न करणे हे कृती करण्यापेक्षा केव्हाही जास्त सोपे आहे; म्हणजेच शरणागती ही सहज साध्य वाटली पाहिजे. पण अनुभव तसा येत नाही. जी गोष्ट अत्यंत सोपी वाटते ती करायला पुष्कळदा कठीण जाते असा अनुभव येतो. एखाद्याला मोटार वेगात चालव म्हटले तर तो ते सहज करील, पण अती हळू चालव म्हटले तर ते फार कठीण असते. गीतेत भगवंतांनी अर्जुनाला तू नुसता मला शरण ये असे सांगितले आहे. देहबुद्धी गेल्याशिवाय शरणागती येत नाही. देहबुद्धी, वासना, अहंकार, ही सर्व एकच आहेत. जगातल्या वैभवाची आसक्ती आणि परमात्मप्राप्ती, या दोन्ही गोष्टी एकत्र असूच शकत नाहीत. म्हणूनच उद्धवाला श्रीकृष्णांनी एकांतात जाऊन हरिचिंतन करायला सांगितले, आणि असे केल्यानेच माझी तुला खरी प्राप्ती होईल असे म्हणाले. याचा अर्थ हाच की, जगाकडे पाठ फिरविल्याशिवाय भगवंत मिळत नाही. भगवंताच्या प्राप्तीचे नियम आणि व्यवहारातल्या वस्तू प्राप्त करून घेण्याचे नियम यांमध्ये फरक आहे. मनामध्ये वासना उत्पन्न झाली असता ती तृप्त करून घेण्यासाठी देहाची आणि वस्तूंची हालचाल करणे, हा व्यवहार होय. सूक्ष्म वासना देहाच्या साह्याने जड बनणे हे व्यवहाराचे खरे स्वरूप आहे. परंतु भगवंताचे याच्या उलट आहे. भगवंत हा अत्यंत सूक्ष्म असल्यामुळे, त्याची प्राप्ती करून घेणे म्हणजे जडाकडून सूक्ष्माकडे जाणे होय. तेव्हा त्याचे साधन हेही जडाकडून सूक्ष्माकडे पोहोचविणारे असले पाहिजे. जड देहाशी संबंधित आणि सूक्ष्माशी निकट चिकटलेले असे साधन असेल तर ते नामच होय.

***

संस्कृती व संस्कार

विभावरी कुलकर्णी,
मो. ८०८७८१०१९७

शांत झोप आनंदी बालक

ज्योतिर्मय साहित्य

बऱ्याच पालकांची तक्रार असते. मुले शांत झोपत नाहीत. किंवा झोपेतून दचकून उठतात. कधी कधी दातावर दात आपटतात. किंवा झोपेतून उठून चालू लागतात. असे काही घडले की मुले व त्यांचे पालक दोघेही शांत झोपू शकत नाहीत. आणि त्याचा आरोग्यावर परिणाम होतो. त्याची सुरुवात अगदी सकाळ पासून होते. डोळे, डोके जड होते. पोट साफ होत नाही. उत्साह वाटत नाही. दिवस आळसात जातो. ॲसिडिटी होते.

मागच्या भागात आपण मोठ्या माणसांच्या झोपेसाठी काय करता येईल ते बघितले. आज आपण लहान मुलांना शांत झोप कशी घेता येईल याबद्दल काही उपाय बघूया.

मुले मोठ्यांचे अनुकरण करत असतात. म्हणून पालक व मुले यांनी काय करावे हे सांगितले आहे.

१) रात्रीच्या जेवणात खूप तिखट, मसालेदार पदार्थ असू नयेत. सात्विक व हलका आहार असावा. जेवणानंतर शतपावली करावी. काही वेळ वज्रासनात बसावे.

२) झोपण्यापूर्वी कोमट दूध हळद घालून प्यावे. बेड वर जाण्यापूर्वी बाथरूमला जाऊन यावे. म्हणजे झोपेत व्यत्यय येत नाही.

३) मुलांच्या आणि स्वतःच्या झोपेच्या व उठण्याच्या वेळा निश्चित कराव्यात. मुले मोठ्या माणसांचे अनुकरण करत असतात. जर मोठी माणसे कोणताही स्क्रीन बघत असतील तर मुले ही तेच करतात. म्हणून कोणत्याही स्क्रीन पासून झोपताना लांब रहावे. बरेच पालक आणि बालक झोपताना मोबाईल बघतात. आणि झोपेची वेळ लांबत जाते. शिवाय जे बघतो तेच डोक्यात राहते. आणि त्याचा शांत झोपेवर परिणाम होतो.

४) मोठ्या माणसांनी स्क्रीन बघण्याऐवजी पुस्तक वाचावे. प्रार्थना करावी. त्यामुळे झोपण्यापूर्वी चांगल्या विचारांचे चिंतन होते.

मंत्र, शांत संगीत ऐकावे. अशा संगीतामुळे घरातील वातावरण बदलते. व झोपेसाठी अनुकूल होते.

५) लहान मुले जास्त खेळकर असतात. सतत हालचाल करत असतात. त्यामुळे त्यांची शारीरिक दमणूक जास्त होते. त्यामुळेही मुले शांत झोपू शकत नाहीत. अशावेळी त्यांना तळपायाला तेल चोळावे. हलक्या हाताने पायाला व डोक्याला तेल लावावे. त्यांना हलक्या हाताने थोपटावे.

६) जन्मापासून ते दोन वर्षापर्यंतच्या मुलांना आईने स्वतःच्या आवाजातील गाणे ऐकवावे. गाणे शांत अंगाई गीत असावे.

त्यांना जवळ घेऊन झोपावे. आईच्या कुशीत त्यांना सुरक्षित वाटते. आईच्या आवाजाने त्यांना शांत वाटते.

७) वय वर्ष दोन ते सात या वयोगटातील मुलांना अनेक संस्कार प्रार्थना श्लोक मंत्र ऐकवल्यास त्याचा चांगला परिणाम होतो.

८) मुले लहान असल्यापासून आईचा आवाज व्यवस्थित ओळखतात. त्या आवाजाने त्यांना सुरक्षित वाटते. त्यांना झोपवताना छान छान गोष्टी सांगाव्यात. गोष्टी चांगले संस्कार देणाऱ्या व मुलांना आनंदी वाटेल अशा असाव्यात.

९) झोपताना मंद दिवा लावला तर मुलांना भीती वाटत नाही. झोपेतून कधीही जाग आली तर आसपास माणसे दिसतात. आणि सुरक्षित वाटते. अर्थात हे प्रत्येक घरात कोणती सवय आहे त्यावर अवलंबून असते.

१०) पूर्वी घरातील मोठी माणसे सांगायची. बाळाला व्यवस्थित कपड्यात गुंडाळून झोपवावे. त्याच्या अंगावर आईने हात ठेवावा. बाळ पाळण्यात न झोपवता आईने स्वतःच्या जवळ झोपवावे. असे काही उपाय लहान मुलांना शांत झोप येण्यासाठी उपयुक्त ठरतात. खरं म्हणजे लहान मुलांसह प्रत्येकाने हल्ली लवकर झोपण्याची सवय लावून घेणे आवश्यक आहे. कारण हल्ली झोपण्याची वेळ खूपच उशिरा होत चालली आहे. लवकर झोपल्याने पुरेशी झोप मिळून सकाळी लवकर जाग येईल आणि दिवस उत्साहात जाईल. मुलांनाही एक चांगली सवय लागेल मोठ्यांनी स्वतःपासून ही सुरुवात करायला हवी. शांत झोपेचा मानसिक स्वास्थ्य सुधारण्यासाठी कसा उपयोग करता येतो हे पुढच्या लेखात बघू.

नीतिशतक निरूपण

अनुवाद आणि निरूपण
ह.भ.प.चंद्रहास शास्त्री सोनपेठकर

ज्योतिर्मय साहित्य

जाड्यं धियो हरति सिञ्चति वाचि सत्यं
मानोन्नतिं दिशति पापमपाकरोति।
चेतः प्रसादयति दिक्षु तनोति कीर्तिं
सत्संगतिः कथय किं न करोति पुंसाम् ।।

अर्थ – बुद्धीच्या जडतेचा नाश सत्संगती करते. सत्संगती वाणीला सत्याने अभिषिक्त करते. सन्मानात वाढ करते. पापांना दूर करते. चित्तास प्रसन्न करते. दिशादिशांमध्ये म्हणजे सर्व दिशांत कीर्ती विस्तारित करते. सांगा, सत्संगती माणसासाठी काय करत नाही? अर्थात कल्पवल्लीप्रमाणे असणारी सत्संगती माणसाला खूप काही देते.

या श्लोकात कवी भर्तृहरींनी सत्संगतीचे महत्व प्रतिपादित केले आहे. सत्संगती ही कल्पवल्लीप्रमाणे असते. ती माणसाला ज्ञान, सत्य, अपापता, यश आदि सर्वकाही मिळवून देते; असे येथे कवीने सांगितले आहे. सुसंगती सदा घडो। सुजनवाक्य कानी पडो।। या मराठी सुवचनाची येथे सहज एव आठवण होते.

जयन्ति ते सुकृतिनो रससिद्धाः कवीश्वराः।
नास्ति येषां यशः काये जरामरणजं भयम्।।

अर्थ – सत्कार्य करणारे ते रससिद्ध कवीश्रेष्ठ सदैव विजयी होतात. त्यांच्या यशरूपी शरीराला ना वार्धक्याचे भय असते ना मृत्यूचे भय असते. या श्लोकात कवीने श्रेष्ठ कवींचा महिमा प्रतिपादित केला आहे. सत्कृती संपन्न करणारे, सिद्धहस्त, रसाळ काव्यांची निर्मिती करण्यास सक्षम असे कवी जन सदैव विजयश्री प्राप्त करतात. त्यांच्या कीर्तिरूपी कायेला ना वार्धक्याचे भय असते; ना मरणाचे! त्यांचे यश हे अजरामर असे असते, असे भर्तृहरी म्हणतात.

आरोग्य संजीवनी

सफरचंद चहा वजन कमी करण्यासाठी खूप प्रभावी

ज्योतिर्मय साहित्य

वाढते वजन कमी करणे हे आपल्यापैकी बहुतेकांच्या प्राधान्यक्रमात समाविष्ट आहे, ज्यासाठी आपण कठोर परिश्रम करतो आणि आहार देखील पाळतो.

ग्रीन टी, लेमन टी आणि सर्व प्रकारची हर्बल पेये सामान्यतः वजन कमी करण्यासाठी वापरली जातात, परंतु तुम्ही असा चहा प्यायला आहे का जो फळाच्या मदतीने तयार होतो ? तो प्यायल्याने पोटाची चरबी झपाट्याने कमी होते. सफरचंद चहा वजन कमी करण्यासाठी खूप प्रभावी ठरू शकतो.

सफरचंद चहा प्यायल्याने कमी होईल वजन !

आपण आपल्या वडिलधार्यांकडून अनेकदा ऐकले असेल की जो माणूस रोज एक सफरचंद खातो त्याला डॉक्टरकडे जाण्याची गरज नाही. सफरचंद खाल्ल्याने अनेक आजार आपल्याला होत नाहीत यात शंका नाही, पण सफरचंदाचा चहा प्यायल्यानेही वजन कमी होऊ शकते हे कदाचित तुम्हाला माहीत नसेल. हा चहा कसा तयार करायचा ते जाणून घेवूयात.

कसा बनवायचा सफरचंद चहा ?

यासाठी एका भांड्यात २ कप पाणी घ्या आणि ते आणि मंद आचेवर गरम करा, नंतर त्यात टी बॅग मिसळा. आता पाणी पुन्हा उकळून त्यात सफरचंदाचे काही तुकडे टाका. आता त्यात दालचिनी पूड टाका, भांडे गॅसवरून काढा आणि गाळणीतून गाळून प्या. जर तुम्ही

नियमितपणे सफरचंद चहा प्यायला तर काही दिवसात तुमचे वजन कमी होण्यास सुरुवात होईल.

संकलन –
डॉ. प्रमोद ढेरे (निसर्ग उपचार तज्ञ)
पिंपरी-चिंचवड, पुणे.
आरोग्यविषयक व्याख्याते व लेखक
संपर्क – ९२ ७१ ६६९ ६६९

सफरचंद चहा पिण्याचे इतर फायदे :

१. सफरचंदाचा चहा प्यायल्याने आपली पचनक्रिया चांगली राहते, त्यामुळे बद्धकोष्ठता, ॲसिडीटी आणि गॅस सारख्या समस्या होत नाहीत.

२. जर तुम्हाला लूज मोशनची तक्रार असेल तर सफरचंदाचा चहा तुमच्यासाठी रामबाण उपाय ठरू शकतो. यामुळे पोटदुखी दूर होईल.

३. सफरचंद चहाचा वापर डिटॉक्स ड्रिंक म्हणून केला जाऊ शकतो, तो प्यायल्याने शरीरातील सर्व विषारी पदार्थ निघून जातात.

४. सफरचंद चहा मधुमेहाच्या रुग्णांसाठी देखील फायदेशीर ठरू शकतो, कारण त्यात नैसर्गिक साखर आढळते, ज्यामुळे ब्लड शुगर लेव्हल वाढत नाही.

।। श्री स्वामी समर्थ ।।

ज्योतिर्मय साहित्य

स्वामी म्हणतात – माणसाने वेळेसोबत चालावे. काळाप्रमाणे बदलावे. परंतु आपल्या संस्कारांना शेवटपर्यंत आपल्या सोबत ठेवावे. आपले व्यक्तिमत्त्व हे समईच्या मंद प्रकाशासारखं हवं. शांत, सात्विक ! प्रकाश कमी असला तरी मनाला शांती देणारा! धीर देणारा. प्रयत्न सोडणारे जिंकत नाहीत... आणि जिंकणारे

रवींद्रनाथ टागोर

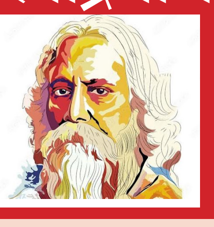

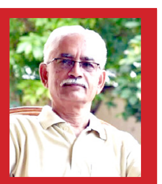

विश्वास देशपांडे,
चाळीसगाव
मो. ९४०३७४९९३२

रवींद्रनाथ टागोर : वारसा आणि कार्य

ज्योतिर्मय साहित्य

आपल्याकडे सण उत्सवानिमित्त गावोगावी यात्रा भरतात. या यात्रा किंवा जत्रांना धार्मिक अधिष्ठान असतं. रवींद्रनाथांनी आपल्या शाळेत पौष जत्रा भरवायला सुरुवात केली. जत्रांचं धार्मिक अधिष्ठान काढून टाकून त्या जागी निसर्गाची प्रतिष्ठापना केली. वृक्षारोपणाचा उत्सव सुरु झाला की त्यात बाल तरूची पालखी निघायची. त्यासाठी रवींद्रनाथांनी सुंदर सुंदर गाणी लिहिली. शाळेच्या परिसरात अशा झाडांची लागवड व्हायची. तीही समारंभपूर्वक ! त्या झाडांशी, लतावेलींशी केवळ विद्यार्थ्यांचेच नव्हे तर शाळेतील शिक्षकांचे, त्यांच्या कुटुंबियांचे नाते जुळायचे. तुकोबांच्या अभंगातील वृक्षवल्ली आम्हा सोयरी वनचरे हे तिथे प्रत्यक्षात आले होते.

महान कवी आणि नोबेल पुरस्कार विजेता असलेले रवींद्रनाथ कितीही महत्वाच्या कामात असले तरी आपल्या विद्यार्थ्यांसाठी वेळ काढत असत. छोट्या मुलांच्या वर्गावर जाऊन शिकवत. काय शिकवायचं त्याच्याही नोट्स काढत. लहान मुलांनी दिलेली उत्तरे, त्यांची गाणी आवर्जून ऐकत. त्यांच्या प्रश्नांचं समाधान करीत. त्यांच्याबरोबर गाणी म्हणत, नाटकात भाग घेत. या सगळ्या गोष्टी करण्यात त्यांना कोणताही कमीपणा वाटत नव्हता. मी एवढा मोठा कवी, मग मुलांबरोबर कसा खेळू असा प्रश्न त्यांना कधीही पडला नाही. त्यांच्यातील बालक नेहमी जागृत असायचे. तोच त्यांचा मोठेपणाही !

टागोरांच्या शाळेबद्दल कुणीतरी एका जाणकार व्यक्तीने फार सुंदर उद्गार काढले आहेत. ते म्हणतात, शांतिनिकेतन ही रवींद्रनाथांची आहे. कविता ही अमूर्त असते. त्यातील गोष्टींना आपण स्पर्श करू शकत नाही. पण शांतिनिकेतन म्हणजे मूर्तिमंत काव्य. ते तुम्ही प्रत्यक्ष अनुभवू शकता. टागोरांच्या शाळेत दिलं जाणारं ज्ञान प्राचीन, अर्वाचीन, ऐतिहासिक, भौगोलिक अशा वेगवेगळ्या प्रकारात बसणारं नाही. ते एकजिनसी, आनंददायी आणि अनुभूतीतून आलेलं आहे. बुद्धदेव बसू हे बंगालमधील थोर साहित्यिक आणि विचारवंत होते. ते शांतिनिकेतनबद्दल बोलताना म्हणतात की शांतिनिकेतन म्हणजे शब पेयेछिर देश. शब पेयेछिर म्हणजे जिथं सगळं काही मिळतं, कशाचीही उणीव राहत नाही असा देश, असं ठिकाण. यापेक्षा शांतिनिकेतचं वर्णन करणारे सुंदर उद्गार कोणते असू शकतील ?

रवींद्रनाथांच्या काळातील एक प्रसंग आहे. बिहारमध्ये एकदा एका मोठ्या शाळेच्या इमारतीची पायाभरणी होती. या कार्यक्रमाला तत्कालीन व्हॉईसरॉय साहेबांना प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलावले होते. या कार्यक्रमात बोलताना त्या साहेबांनी म्हटले की उत्तम शिक्षण द्यायचं असेल तर त्यासाठी शाळेची इमारत उत्तम हवी. सर्व भौतिक सुविधांनी युक्त असं ते ठिकाण असायला हवं. अर्थातच रवींद्रनाथ व्हॉईसरॉय साहेबांच्या या मताशी अजिबात सहमत नव्हते. या साहेबांच्या विधानावर टीका करताना त्यांनी फार सुंदर उत्तर दिले. ते म्हणाले, जेवणासाठी चांदीचे ताट असले तर उत्तमच ! पण महत्वाचे असतात ते ताटातील पदार्थ. ते पदार्थ उत्तम आणि स्वादिष्ट असतील तर जेवणासाठी केळीचे पान सुद्धा चालते. भारतातील लोकांना याची चांगली जाण आहे. श्रीमंत असो वा गरीब, केळीच्या पानावरही ते आनंदाने जेवतात. कारण ते महत्त्व देतात आपल्या पानातील पदार्थांना. जेवण सुग्रास आणि रुचकर असलं म्हणजे झालं. त्यांच्या काळात बऱ्याचशा विद्यापीठांचे पदवीदान समारंभ इंग्रजीतूनच होत असत. आजही त्यात फारसा फरक झालेला नाही. रवींद्रनाथांना एकदा कोलकाता विद्यापीठातील पदवीदान समारंभासाठी प्रमुख पाहुणे म्हणून बोलावले होते. त्या काळातील परंपरा म्हणून ते इंग्रजीतच आपले भाषण करतील अशी उपस्थितांना अपेक्षा होती. पण रवींद्रनाथांनी आपले भाषण बंगालीतूनच केले. लोक काय म्हणतील याची त्यांना पर्वा नव्हती. बहुधा पदवीदान समारंभाला स्थानिक भाषेतून भाषण करणारे रवींद्रनाथ पहिलेच असावेत. **(क्रमशः)**

भंडारा जिल्ह्यातील 'साहित्य' सोनियाच्या खाणी

ज्योतिर्मय साहित्य

(मागील अंकावरून) श्रीचक्रधरांच्या पदस्पर्शाने पावन झालेले भंडारा शहरातील पाणीपात्र मंदिर, भोजनता मंदिर, दत्तात्रय मंदिर, पट्टीशाळा, वनदेवबाबा मंदिर तसेच आद्य शिष्य नीळोभट्ट भांडारेकर यांचे घर राहते ही सर्व ठिकाणे आज सर्व महानुभाव संप्रदायाच्या भाविकांचे श्रद्धास्थान बनले आहेत.

श्रीचक्रधरांनी झाडीपट्टीतील या भागाला अनेक वेळा भेटी दिल्याचे लीळाचरित्रातील लीळांवरुन स्पष्ट होते. 'डाकरामी व्याघ्र बीद्रावण','झाडी रामद्रणेचा भेटी' या लीळा झाडीपट्टीतील आहेत. झाडीपट्टीचा आणि लीळाचरित्राचा संबंध डॉ. हरिश्चंद्र बोरकर यांनी 'लीळाचरित्रातील अर्थभेद' या लेखातून उलगडून दाखविला आहे. यात आहाता, बुड्डा, आंबिल, कांजी, वेळण (येरन) गुळ, भेली, अडणी, तिवाई, भावसन, भाणे, सिलीक, सीत, खराटा, पालो, कोर, खांड, फोड, बोडी, पेंडी, पाटनी, वखर, कडप, वाक, पाड, मेर, वागूर, तीज, दर, इसाळ, गडन, लवन, हेंदडा, नोकणे, करु, सुसवणे, वोदरणे, भवणे, आटणे, उमटणे, खिरणे, पाचारणे या झाडीपट्टीतील शब्दांचा नेमका अर्थ सांगितला आहे. झाडीपट्टीतील या शब्दांचा नेमका अर्थ समजून न घेता काही नामवंत अभ्यासकांनी कसा चुकीचा अर्थ सांगितला आहे हे साधार डॉ. हरिश्चंद्र बोरकर यांनी पटवून दिले आहे.

भंडारा जिल्ह्यात मध्ययुगीन काळातील साहित्य सापडत नाही मात्र साहित्याच्या बाबतीत अत्यंत महत्त्वपूर्ण असलेला हा जिल्हा मध्यंतरीच्या काळात कसा कोरडा राहिला याचे आश्चर्य वाटते. कदाचित काळाच्या उदरात हे साहित्य आजही लपलेले असावे. चिकाटीने शोध घेत राहिल्यास मध्ययुगातील हे साहित्य समोर यायला वेळ लागणार नाही.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांचे वरदहस्त भंडारा जिल्ह्याला प्राप्त झाले आहे. ग्रामगीतेची प्रयोगशाळा राष्ट्रसंतांनी भंडारा जिल्ह्यातील आमगाव या ठिकाणी उभारली होती. राष्ट्रसंताच्या साहित्यातील सर्वश्रेष्ठ ग्रंथ म्हणजे 'ग्रामगीता'. ग्रामविकासाचे वेगवेगळे उपाय राष्ट्रसंतांनी ४१ अध्यायातून सांगितले आहेत. खेडी समृद्ध झाली तरच देश समृद्ध होईल या संकल्पनेतून साकारलेल्या ग्रामगीतील बहुतांश प्रयोग हे भंडारा जिल्ह्यातील 'आदर्श आमगाव' या ठिकाणी राष्ट्रसंतांनी प्रत्यक्ष करुन पाहिले.

राष्ट्रसंतांच्या ग्रामगीतेतील आदर्श गाव हे भंडारा जिल्ह्यातील आमगाव हेच आहे. या आमगावात राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी राबविलेल्या उपक्रमात ग्रामनियोजन वर्ग, न्यायपंचायत, ग्रामपंचायत संमेलन, सामुदायिक कृषी योजना, गौसेवा, महिला सर्वांगीण शिक्षण प्रशिक्षण वर्ग यांचा समावेश होता.

– प्रा.नरेश दे.आंबिलकर,
मराठी विभाग प्रमुख,
नटवरलाल जशभाई पटेल कला वाणिज्य महाविद्यालय
मोहाडी, जि.भंडारा
भ्रमणध्वनी– ९४२३११२१८१

आमगावात श्रीगुरुदेव सहकारी धान्य भंडार, श्रीगुरुदेव तेलघाणी, कला मंदिर, चिकित्सा मंदिर, सेवाश्रम, अध्ययन मंदिर, व्यायाम मंदिर, श्रीगुरुदेव जंगल कामगार सोसायटी, श्रीगुरुदेव भारत नवनिर्माण विद्या मंदिर, प्रचार प्रशिक्षण केंद्र यांची स्थापना केली. याच ठिकाणी पहिल्यांदा अत्याधुनिक विद्युतदीप राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांनी सुरु केले. आमगावातील या सर्व यशस्वी प्रयोगाची नोंद ग्रामगीतेच्या प्रत्येक अध्यायात आलेली आहे.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या ग्रामगीतेची प्रयोगशाळा असलेल्या या आमगावाला राष्ट्रसंतांनी राज्यपाल श्रीपट्टाभिसीतारामय्या, आरोग्यमंत्री मा.सा.कन्नमवार, मध्यप्रांताचे अन्नमंत्री दीनदयाल गुप्ता, उद्योगमंत्री अशोक मेहता, विकास मंत्री रा.कृ. पाटील, कृषिमंत्री शंकरराव तिवारी, नागपूर विद्यापीठाचे तत्कालीन कुलगुरू पंडित कुंजीलाल दुबे, लोककर्म मंत्री राजा नरेशचंद्र, रेल्वेमंत्री व नंतरचे भारताचे प्रधानमंत्री झालेले लालबहादूर शास्त्री, संत गाडगेबाबा, तुकारामदादा गीताचार्य, मंत्री गुलजारीलाल नंदा, मुख्यमंत्री पंडित रविशंकर शुक्ल, गृहमंत्री कैलासनाथ काटूज, जयप्रकाश नारायण या सर्वांना भेट द्यायला लावून आदर्श गावाची संकल्पना समजून सांगितली.

सर्वात महत्त्वाची बाब म्हणजे भंडारा जिल्ह्यातील तुमसर या ठिकाणी आयोजित १८ व्या विदर्भ साहित्य संघाच्या संमेलनाचे अध्यक्ष राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज हे होते. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या 'ग्रामगीते'चे प्रकाशन २५ डिसेंबर १९५५ ला तुमसर येथील या संमेलनात करण्यात आले. या संमेलनात राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांच्या विविध साहित्यसंपदेबद्दल सांगोपांग चर्चा करण्यात आली. अध्यक्षीय भाषणात तुकडोजी महाराज म्हणाले होते "हा ग्रामगीता ग्रंथ बिघडलेल्या जीवनाला विशाल मानवतेची जाण करून देईल" राष्ट्रसंतांच्या साहित्य निर्मितीत भंडारा जिल्ह्याचे योगदान किती मोठे होते हे लक्षात येते.

आधुनिक काळात भंडारा जिल्ह्यातील साहित्यिक ना.रा.शेंडे यांचे साहित्यक्षेत्रात महत्त्वाचे स्थान आहे. भंडारा शहरातील गणेशपुर येथील रहिवाशी असलेले ना.रा.शेंडे विदर्भ साहित्य संघाचे अध्यक्ष होते. विदर्भ साहित्य संघाच्या संमेलनाचे अध्यक्षपद त्यांनी भूषवले होते.ना.रा.शेंडे यांनी विपुल साहित्य निर्मिती केली. त्यांनी लिहिलेल्या 'मी व माझे लेखन' या पुस्तकात ते म्हणतात " मी २० कादंबऱ्या, ८ नाटके, ६५ लघुकथा, १५० कविता, एक धर्मग्रंथ, एक चरित्रग्रंथ लिहिला." मात्र त्यांनी यातील बहुतांश ग्रंथ होळीत जाळून टाकल्याचे त्यांनी 'मी व माझे लेखन'या ग्रंथात नमूद केले आहे.ना.रा.शेंडे यांनी अनेक संत व राजकीय व्यक्तिमत्त्वांच्या चरित्राचे लेखन केले. महाराष्ट्र शासनाकडून त्यांना 'माहिती अधिकारी'हे पद मिळाले होते. त्यांचा आज उपलब्ध असलेला व अत्यंत परिश्रमपूर्वक लिहिलेल्या ग्रंथ म्हणजे 'लोकसाहित्य संपदा' हा आहे. हा ग्रंथ महाराष्ट्र शासनाने प्रकाशित केला. मात्र आज ना.रा.शेंडे यांचे ग्रंथ दुर्मिळ झाले आहेत.

'बोलीमहर्षी'या पदवीने सन्मानित असलेले डॉ. हरिश्चंद्र बोरकर यांचेही साहित्य क्षेत्रातील स्थान फार मोठे आहे. संशोधक, लोककलेचे तारणहार म्हणून डॉ. हरिश्चंद्र बोरकर यांचा नावलौकीक आहे. शासनाचे अनेक साहित्य पुरस्कार त्यांच्या ग्रंथांना मिळाले आहे.त्यांनी साकारलेला 'झाडीबोली मराठी शब्दकोश' हा बोलीतील एक मैलाचा दगड आहे. झाडीपट्टीतील लुप्त पावलेल्या लोककलांना त्यांनी पुनरुज्जीवित केले. आज झाडीपट्टीत जेवढे नाट्यप्रयोग होतात तेवढे संपूर्ण महाराष्ट्रात होत नाहीत. त्यांच्यामुळे दंडार, खडीगंमत या लोककलांना संपूर्ण भारतभर ओळख मिळाली आहे. एकंदरीत भवभूतीपासून सुरू झालेला हा साहित्य प्रवाह आजही भंडारा जिल्ह्यात अविरतपणे वाहत आहे

अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन, दिल्ली
२०२५

संदर्भ

१) प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास ल. रा. नसीराबादकर फडके प्रकाशन कोल्हापूर .
२) झाडीबोलीतील मराठी शब्दकोश डॉ. हरिश्चंद्र बोरकर विजय प्रकाश, नागपूर.
३) ग्रामगीता वं. राष्ट्रसंत श्री. तुकडोजी महाराज साहित्य प्रकाशन समिती अखिल भारतीय श्रीगुरुदेव सेवा मंडळ मोझरी.
४) लोकसाहित्य संपदा –ना. रा. शेंडे विदर्भ साहित्य संघ प्रकाशन नागपूर
५) मी आणि माझे लेखन –ना. रा. शेंडे श्रीशेष प्रकाशन गणेशपुर.
६) लीळाचरित्र डॉ. वि. भ. कोलते, महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ मुंबई
७) झाडीपट्टीत राष्ट्रसंत डॉ. हरिश्चंद्र बोरकर झाडीबोली साहित्य मंडळ साकोली

***

राळेगाव येथे भोई समाज वधु-वर परिचय मेळावा संपन्न

ज्योतिर्मय साहित्य

यवतमाळ – महाराष्ट्र प्रदेश भोई समाज सेवा संघ यवतमाळ व महाराष्ट्र जनाधिकार संघर्ष सेना यवतमाळचे वतीने राळेगाव येथे भोई समाज वधु-वर परिचय मेळावा व समाज जोडो अभियान कार्यक्रम संपन्न झाला. या वधुवर परिचय मेळाव्याचे उद्घाटक म्हणून माजी शिक्षणमंत्री मा.श्री. वसंतराव पुरके, अध्यक्षस्थानी भोई समाज महासंघाचे अध्यक्ष श्री.राजेन्द्र पारीसे, प्रमुख अतिथी म्हणून श्री. नंदुभाऊ पडाल नगर सेवक, सौ.वंदनाताई दाते माजी पं.स.सदस्य वरोरा, सामाजिक कार्यकर्ते श्री.राजारामजी मात्रे, किरण पारीसे, राजुभाऊ लांडगे, वासुदेवराव नेमाडे, अशोकराव मोरे, एकनाथजी राऊत, मधुसूदन कोवे, शिवशक्ती भिमशक्ती जिल्हा अध्यक्ष रामकृष्ण घरडे हे उपस्थित होते. उद्घाटन करताना माजी शिक्षणमंत्री श्री.वसंतराव पुरके म्हणाले की, भोई समाजावर होणा-या अन्यायावर मात करण्यासाठी सदैव भोई समाजासोबत आहो. समाजाच्या विकासासाठी समाजातील तरुणांनी शैक्षणिक प्रगती करून समाज संघटीत करण्याचे आवाहन केले. या मेळाव्यामध्ये एकूण शंभर मुलामुलींनी आपल्या परिचयासाठी नोंदणी केली. यामध्ये सेवानिवृत्त कर्मचारी, गुणवंत विद्यार्थी, सामाजिक कार्यकर्त्यांचा सत्कार करण्यात आला. शिवाय एका पाच वर्षाच्या मुलीचे गोजिरी सचिन चाचरकर (नागपूर) कराटे या खेळामध्ये प्राविण्य प्राप्त केल्यामुळे तिचा पाहुण्यांच्या हस्ते सत्कार करण्यात आला. या मेळाव्याचे सुत्र संचालन व प्रास्ताविक अध्यक्ष श्री मारोतराव पडाळ यांनी केले. तर आभार प्रदर्शन संघटनेचे सचिव श्री महादेवराव वाघाडे यांनी केले. हा मेळावा यशस्वी करण्याकरीता युवा नेता राहुल पडाळ, परसरामजी करलुके, सुनील पारीसे, हनुमानजी सातघरे, राजू मन्ने, शरद पारीसे, प्रमोद पडाळ, प्रमोद पोहनकर, चिंधु सातघरे, पांडुरंग नान्हे, अनंता पारीसे, रामभाऊ पारीसे, चंद्रकला पचारे, रमेश पारीसे, सौ.गिता पडाळ, दुर्गादास कापटे यांनी परिश्रम घेतले.

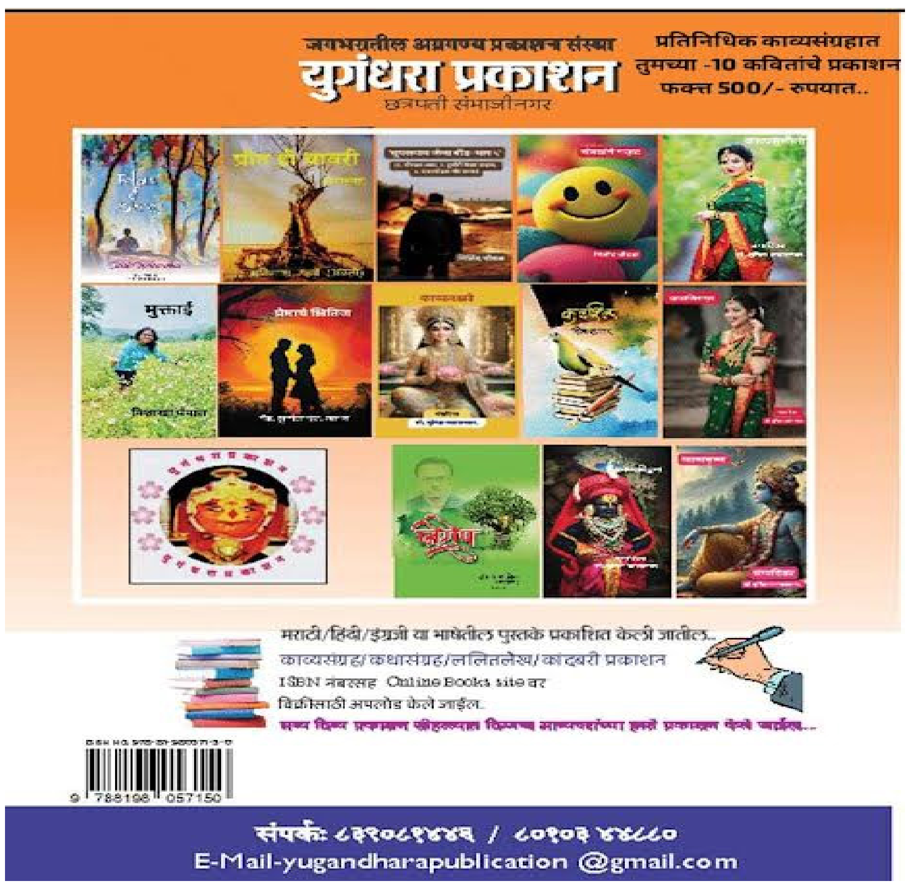

वास्तववादी विचारांची "पेरणी"

ज्योतिर्मय साहित्य

(मागील अंकावरून)

या काव्यसंग्रहातील प्रत्येक कविता वाचताना ती आपल्या जीवनाशी निगडित आहे असे प्रत्येक कष्टकरी माणसाला वाटते, प्रत्येक कवितेतील प्रत्येक शब्द एका सामान्य शेतकरी कुटुंबातील, मध्यमवर्गीय कुटुंबातील माणसाने स्वतःच्या जीवनात प्राथमिक गरजा पूर्ण करण्यासाठी झगडताना जगलेला जीवन म्हणजेच आपले हे शब्द आहेत असे प्रत्येकाला वाटते. कवी प्रत्येक कवितेतून वास्तव मांडताना बदललेल्या सामाजिक परिस्थितीवर भाष्य करतात. एकत्र कुटुंब पद्धतीचा झालेला ऱ्हास, समाजात वाढलेली व्यसनाधीनता, संपलेला एकोपा, प्रत्येकाच्या मदतीला धावून जाणे हे समाजात विरळ होत चालले आहे यावरच भाष्य करताना कवी म्हणतात..

"या गर्दीत माणसाच्या, माणुसकी हरवली
निर्मळता माणसाची, स्वार्थामध्ये बुडाली."

आपल्या विविध कवितातून कवी ग्रामीण भागातील एकत्र कुटुंब पद्धती, आई-वडिलांचा होणारा विभक्तपणा यावर भाष्य करतात व या एकत्र कुटुंब पद्धतीचे महत्त्व आपल्या कवितातून विशद करतात.

धरण जरी प्रत्येकासाठी आनंदाची गोष्ट असली परंतु ज्याची कसदार जमीन या पाण्याखाली जाते, स्वतःचं शेत पाण्याखाली जाऊन दुसऱ्याचा शेत ओलीत होतं, दिवस रात्र राबवून पिकवलेला हिरवा रान नाहीसा होऊन त्या ठिकाणी अथांग पाण्याचा साठा दिसतो, आमच्या शेतातून पीक आला त्यावर आपण लहानाचे मोठे झालो ते शेत आता पाण्याने व्यापलेले पाहून हा संवेदनशील कवी म्हणतो

"मळा चालला हो माझा आज धरणात ओल्या आसवांनी आम्ही देतो निरोप तयास "

यावरून आपणास कवीची विचारशक्ती व व भोवतालच्या परिसराचे आकलन करण्याची क्षमता लक्षात येते. कवी आपल्या सभोवताली घडणाऱ्या प्रत्येक घटनेचे वर्णन या काव्यसंग्रहात करतात. कवी ज्ञानेश्वर गायके यांच्या या रचना ए. सी.

त बसून लिहिल्या गेलेल्या नसून सर्व रचना या हाल अपेष्टा सहन करणाऱ्या शेतकऱ्याच्या मुलाच्या व मध्यमवर्गीय माणसाच्या आहेत.

पूर्वीच्या काळी असणारं गावातील वातावरण, समाजातील एकतेची भावना , एकमेकांच्या मदतीला धावून जाण्याची वृत्ती आता समाजात राहिली नाही हेच दुःख कवी गावाचं गावपण, गाव बदलत आहे, बाकी तेवढेच गाव राहिलं या विविध कवितांतून व्यक्त करतात.गावाला लागलेल्या शहरीकरणाच्या ओढ्यामुळे झालेले सामाजिक नुकसान या कवितांमधून आपल्याला दिसून येते.

आई वडील गेल्यानंतर गावाकडचा झालेला संपर्क कमी नोकरी व्यवसायाच्या निमित्त बाहेर असणाऱ्या व गावापासून दुरावलेल्या मनाची वेदना लिहिताना कवी भावनिक होता व लिहितात.

"बापमाती आड गेला
अन् चुकले सार गणित
पुढे वाढवून ठेवलेल्या आयुष्याचं."

"आता येत नाही फोन खुशालीचा
काय चालू आहे तब्येत बरी आहे का म्हणून
बापाचा"

ज्यावेळेस आपण नोकरी व्यवसायासाठी बाहेर असतो त्यावेळेस गावाकडून आई-वडिलांचा नियमित येणारा फोन दिवसभरातील सर्व कठीण कष्ट, शारीरिक श्रम नाहीसे करणारा व नवीन ऊर्जा देणारा असतो पण जेव्हा हाच फोन बंद होतो तेव्हा काय वेदना होतात हे कवी या कवितेतून व्यक्त करतात.

पुस्तक परीक्षण

संदीप संगीता नानसाहेब वाकडे
जि. छ.संभाजीनगर

महाराष्ट्र भूमीचे या कवितेतून महाराष्ट्र भूमीचे गुणगान करतात, तर कसे सांगू तुला या कवितेतून कवी विठ्ठलाला विनवणी करतात की तहानलेल्या धरतीला शांत कर, तर बा तुकोबा या कवितेतून कुणब्याचे जिन चित्रीत करताना विठ्ठलाला विनवणी करतात की आता तूच वाली आहे आणि तूच या शेतकऱ्याला वाचवशिल.

सुप्रसिद्ध साहित्यिक डॉक्टर शिवाजी हुसे सर यांनी पाठराखण केलेला हा कवितासंग्रह खरोखरच आधुनिक मराठी साहित्यातील, विशेषता ग्रामीण मराठी साहित्यात एक मैलाचा दगड ठरेल. "पेरणी" या नावाप्रमाणेच हा कवितासंग्रह विविध विचारांची पेरणी करत, महाराष्ट्राच्या मातीमध्ये कसदार साहित्य वाचणाऱ्या वाचकांच्या मनामध्ये विचारांची पेरणी करण्यास सहाय्यक ठरेल हीच अपेक्षा .

कवींना पुढील साहित्य लिखाणासाठी मनःपूर्वक शुभेच्छा!

काव्यसंग्रह – पेरणी
कवी – ज्ञानेश्वर गायके कन्नड
प्रकाशक– अनघा प्रकाशन ठाणे
मूल्य– ४८ रुपये
सदर पुस्तक ॲमेझॉन वरही उपलब्ध

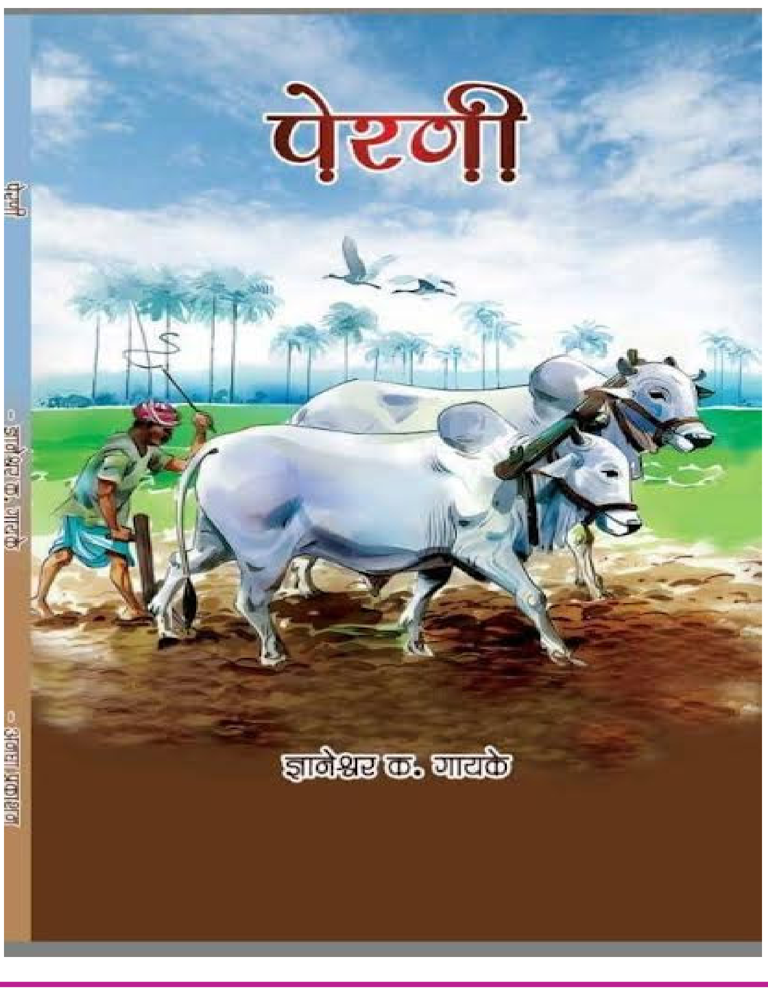

लेखिका भाग्यश्री बागड 'राष्ट्रीय साहित्यसेवा भूषण' पुरस्काराने सन्मानित

ज्योतिर्मय साहित्य

नाशिक – दि. ९ फेब्रुवारी २०२५ रोजी नाशिक येथे साहित्यकणा फाउंडेशन आणि महाराष्ट्र राज्य साहित्य संस्कृती मंडळ यांच्या संयुक्त विद्यमाने राज्यस्तरीय साहित्यकणा संमेलन २०२५ संपन्न झाले. या संमेलनादरम्यान वलसाड, गुजरात येथील प्रसिद्ध लेखिका भाग्यश्री बागड यांना 'राष्ट्रीय साहित्यसेवा भूषण' पुरस्काराने गौरविण्यात आले. या भव्य समारंभात प्रा. डॉ. नरेंद्र पाठक (अकादमी सदस्य) अध्यक्षस्थानी होते. विशेष पोलिस महानिरीक्षक डॉ. शेखर पाटील, सन्मा.संदीप जगताप (दिंडोरी), सन्मा कवी लेखक संदीप राक्षे (पुणे), साहित्यकणा फाउंडेशनचे संचालक सन्मानिय.विलास पंचभाई तसेच महाराष्ट्र व गुजरातमधील अनेक नामांकित कवी, लेखक आणि साहित्यप्रेमी उपस्थित होते.

साहित्य क्षेत्रातील त्यांच्या प्रदीर्घ योगदानासाठी, समाजप्रबोधनपर लेखनासाठी आणि वाचकांवर त्यांच्या लेखनाने केलेल्या सकारात्मक प्रभावासाठी भाग्यश्री बागड यांना हा प्रतिष्ठित पुरस्कार प्रदान करण्यात आला आहे.

पुरस्कार स्वीकारताना भाग्यश्री बागड यांनी आपल्या आनंदभावना व्यक्त करताना सांगितले, ''साहित्य हे समाजपरिवर्तनाचे प्रभावी माध्यम आहे. हा सन्मान केवळ माझा नाही, तर माझ्या लेखणीवर विश्वास ठेवणाऱ्या वाचकांचा आहे असे त्यांनी व्यक्तव्य केले. या सन्मानामुळे संपूर्ण साहित्यविश्वात आनंदाचे वातावरण असून, त्यांचे सर्व स्तरांतून कौतुक आणि अभिनंदन केले जात आहे.

दवा-खाना

'पेनिसिलीनचे पालक' सर अलेक्झांडर फ्लेमिंग, सर हॉवर्ड फ्लोरे आणि सर अर्न्स्ट चेन'

ज्योतिर्मय साहित्य

सर अलेक्झांडर फ्लेमिंग, सर हॉवर्ड फ्लोरे आणि सर अर्न्स्ट चेन'

लेखिका– डॉक्टर मीना श्रीवास्तव

नमस्कार मैत्रांनो !

मूर्ती लहान पण अपकीर्ती महान असे जिवाणू आपले सवंगडी होऊन कधी आपल्या गळ्यात पडतात ते आपल्याला कळते ताप, सर्दी, खोकला, पोटदुखी अन..... बरंच कांही झाल्यावर! मंडळी, या जेट युगात रुग्णाला जास्त दिवस आजारी राहायचं नसतं. मग आजकालच्या गुगलप्रेमी ट्रेंडप्रमाणे रुग्णच डॉक्टरला सल्ला देतो, ''डॉक्टर एखादं नवं स्ट्राँग अँटिबायोटिक द्या बरं, लवकर बरं वाटायला हवं.'' आता यावर काय बोलावं अन काय ऐकावं हा डॉक्टरांसमोर यक्ष प्रश्नच असतो. या पल्याड म्हंजी डॉक्टरकडे कशाला जायचं? असे (मनांत) म्हणत कांही रुग्ण मंडळी जवळच्या केमिस्टकडे जाऊन, ''अरे, मला अमुक अमुक होतंय, जरा अँटिबायोटिक दे बरं,'' असे म्हणत आपल्या रोगाची नाडी केमिस्टच्या हाती सोपवतात. मंडळी, या शॉर्टकटची कारणे नंतर कधीतरी बघू, पण आता हे नक्कीच नमूद करते की हा ट्रेंड अति घातक!

सर अलेक्झांडर फ्लेमिंग (जन्म ६ ऑगस्ट १८८१ स्कॉटलँड– मृत्यू ११ मार्च १९५५ लंडन)

स्कॉटिश नागरिक असलेल्या फ्लेमिंग यांनी लंडन येथील प्रसिद्ध इंपिरियल कॉलेज येथे एमबीबीएसचे शिक्षण घेतले. लंडनच्या सेंट मेरी हॉस्पिटलमध्ये ते जिवाणूशास्त्राचे प्राध्यापक म्हणून कार्यरत होते. प्रयोगशाळेत पेट्री डिशेस (काचेच्या लहान ताटल्या) मध्ये विविध रसायने टाकून त्या तयार केल्या जात. या पेट्री डिशेसमधील पदार्थ म्हणजे या जिवाणूंचे बोर्नविटाच समजा मैत्रांनो! अशी 'आयती ताटली' मिळाल्यावर जिवाणू डबल एनर्जीने फोफावत असत. वेगवेगळ्या जिवाणूंची अशी जोमाने वाढ झाल्यावर फ्लेमिंग त्यांच्या कल्चरचे सूक्ष्म अध्ययन करीत असत. त्यांची प्रयोगशाळा एखाद्या वैज्ञानिकाला शोभेल अशी अस्ताव्यस्त असायची. एकदा त्यांनी पेट्री डिशमध्ये स्टॅफिलोकॉकी नामक जिवाणूंचे मोठ्या निगुतीने कल्चर तयार केले आणि ते कांही दिवसांकरता सुट्टीवर गेले. त्यांच्या या सुट्टीने जगाचे कल्याण केले! सुट्टीवरून परत आल्यावर त्यांना दिसले की स्टॅफिलोकॉकीच्या कल्चर प्लेटला बुरशी (फंगस) लागली होती. आता या प्लेट वाया गेल्यात असा विचार करत ते त्या फेकायचा तयारीत होते, तोच त्यांच्या सूक्ष्म दृष्टीस एक विचित्र गोष्ट आढळली. (या अशा गोष्टींचे अवलोकन करायला जगावेगळे शास्त्रज्ञ असावे लागते मैत्रांनो!) बुरशीच्या लगतचे जिवाणू नष्ट झाले होते, परंतु बुरशीपासून लांब असणारे जीवाणू मात्र तसेच होते! या बुरशीमुळेच जिवाणूंचे कल्चर मृत झाले हे फ्लेमिंगच्या लक्षात आले. तारीख होती ३ सप्टेंबर १९२८! या जिज्ञासेपोटी फ्लेमिंगने पुढील संशोधनातून या बुरशीचे इतर जिवाणूंवर प्रयोग केले. त्यांनी या बुरशीपासून तयार होणाऱ्या आणि जिवाणूंना नष्ट करणाऱ्या पदार्थाचे 'पेनिसिलीन' हे नांव देऊन बारसे केले. हा प्रतिजैविकांच्या युगाचा निव्वळ प्रारंभ होता. फ्लेमिंगचे हे अपत्य असाधारण कर्तृत्व दर्शवणारे होते, कारण ते कांही जिवाणूंना जीवे मारण्यात पटाईत होते. फ्लेमिंगचा हा अभूतपूर्व शोध बराच काळ शोधनिबंधात आणि प्रयोगशाळेतच सीमित राहिला. प्रयोगशाळेचा उंबरठा ओलांडायला पेनिसिलीनने १२ वर्षे घेतली. ऑक्सफर्ड युनिव्हर्सिटीच्या सर विल्यम डन स्कूल ऑफ पॅथॉलॉजीमधील हॉवर्ड फ्लोरे, अर्न्स्ट चेन आणि त्यांच्या सहकाऱ्यांनी 'प्रयोगशाळेतील कवतिक' असलेल्या पेनिसिलिनचे जीवनरक्षक औषधात रूपांतर केले.१९३९ पासून शुद्ध पेनिसिलीन मिळवणे आणि त्याची रचना यावर त्यांचे संशोधन सुरु होते. त्यामुळे ऑक्सफर्ड प्रयोगशाळा अक्षरशः पेनिसिलीन फॅक्टरी बनली होती. १९४० मध्ये पेनिसिलीनचे उंदरांवर प्रयोग केल्या गेले.

लेखिका
डॉक्टर मीना श्रीवास्तव

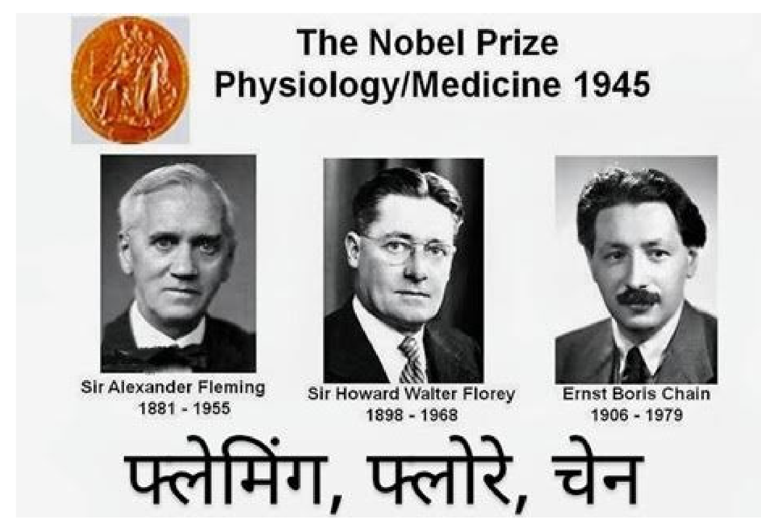

१२ फेब्रुवारी १९४१ च्या दिवशी अल्बर्ट अलेक्झांडर या ४३ वर्षांच्या पोलीस कर्मचाऱ्याला ऑक्सफर्ड पेनिसिलीनचे पहिलेवहिले इंजेक्शन दिल्या गेले. त्याच्या शरीरावर अनेक ठिकाणी अतिभयंकर फोड झाले होते. जीवघेणा संसर्ग झालेल्या या रुग्णाची तब्येत पेनिसिलीन दिल्याने लगेच सुधारली, पण पेनिसिलीनचा मर्यादित पुरवठा संपल्यामुळे तो दगावला. १९४५ साली फ्लेमिंग, फ्लोरे आणि चेन यांना ''पेनिसिलिनचा शोध आणि विविध संसर्गजन्य रोगांवर त्याचा उपचारात्मक परिणाम'' याकरता नोबेल पुरस्कार विभागून देण्यात आला. मैत्रांनो, प्रतिजैविकांचा सुरस आणि बिकट प्रवास सांगेन पुढील भागात!

बाप का रडत नाही ?

बाप राबे रात्रंदिन
चिमुकल्या पिल्लांसाठी
कष्ट करी वर्षभर
सुखी गृह लक्ष्मीसाठी
बाप गडी धैर्यवान
वाट पाही पावसाची
नाही आलास म्हणून
भांडे खूप आकाशाशी
शेती करतो भक्तीने
जला विश्वास ठेवून
देतो स्वतः स आधार
कुटुंबा कडे पाहून
काढे कर्ज तो रे मोप
शेतकरी होणे कठीण
नसे काम पण सोप
कर्जाने आणि बियाण
लेई फाटक्या च चिंध्या
कधी हौस मौज नाही
स्वतःची ती हौस मौज
लेकरातच तो पाही
खाई चटणी भाकर
मनी हसून हसून
लेकरांच्या भल्यासाठी
रानी राबून राबून
दिली जरी नाही साथ
पावसाने अनेकदा
बाप रडत का नाही?
लेकरांच्या मना पाई
झेली संकट वादळे
अंगावर खांद्यावर
पर ना खचे तो कधी
लेकरांच्या सुखापायी
बाप असे देव पुरा
त्याचे घ्यावे ते दर्शन
त्याच्या चरणी च माझे
चार धामाचे रे दर्शन
बाप मायाळू मायाळू
नजर ती करुणेची
करी लेकरांच्या पायी
बने झाड ते नारळी
कल्पवृक्ष तो पिल्लांचा
त्याचा मोठा तो आधार
पिल्लांच्या रे पाठीवर
कौतुकाचा भडिमार

सौ. जयश्री अर्जुन मुंडे
अंबाजोगाई

काळी आई धनधान्य देई

रान सावळे ,दिसे सोहळे
सर्जा राजा घेती धाव
जिथे राबतो प्रपंच सारा
तिथे वसे कुणब्याचे गाव.
हरितक्रांतीची त्याला चाहुल
पाणी खताचे करी मापन तो
झाडे, वेली,अनमोल पिकांचे
जीवापाड करी संगोपन जो.
टिळा लावला भाळी मातीचा
झोकून देतो सारे अंग
काळ्या भुरक्या मातीमध्ये
हिरवे पिवळे उगवतो रंग.
काडी,कचरा अन गवताचे
ढीग साचती बांधावरी
निगा राखतो नांगर हाकतो
न्याहरी भाकर कांद्यावरी.
मनासारखा पाऊस आला
हिरवाईने ओढली दुलई
फुलोऱ्यातली पिके बहरली
अन मातीला आली झिलई.

रज्जाक शेख, श्रीरामपूर
९६६५७७८५५८

चित्रातली शाळा

एक होते चित्र
ते झाले मित्र
चित्रात होती शाळा
आवडते अमुच्या बाळा ।।१।।
शाळेच्या भोवती झाडं
झाडं वाढली ऊंच ताडं
कोकणात जसे माडं
शाळेत अमुचे लाड ।।२।।
शाळेत खेळतो खेळ
मित्रात बसतो मेळ
पावसात साचते तळे
तळ्यात सारी खेळे ।।३ ।।
मनात माझ्या असे येतसे
चित्रशाळा ही माझी असे
बागडू आम्ही इकडून तिकडे,
आनंदी आनंद चहुकडे ।।४।।
आम्ही किलबिलती पाखरे
आम्ही गुणगुणारी लेकरे
चित्रातली आमुची असी शाळा
आम्हा आनंद देते, लावते लळा ।।५।।

प्रदिपगुरूजी पिंपळनेरकर

वारा वदे

वारा वदे पानां मधे
पाना मध्ये सुंदर फुले ।।१ ।।

वारा वदे कानां मधे
काना मध्ये कानफुले ।।२।।

वारा वदे अंगणा मधे
अंगणात तुळसफुले ।।३।।

वारा वदे घरां मधे
घरात मनःशांती मिळे ।।४ ।।

वारा वदे शाळे मधे
शाळेत मध्ये शिक्षण मिळे ।।५।।

वारा वदे, शेता मधे
शेतातमध्ये धान्य मिळे ।।६।।

वारा वदे मैदानामधे
मैदानात खेळाया मिळे ।।७।।

वारा वदे मंदिरा मधे
मंदिरामध्ये प्रसाद मिळे ।।८।।

वारा वदे गावा मधे
गावा मध्ये सवंगडी मिळे ।।९।।

वारा वदे नदी मधे
नदीत मध्ये डूबायला मिळे
।।१०।।

वारा वदे आमराई मधे
आमराईत आमरस मिळे ।।११।।

वारा वदे बागे मधे
बागेत फुलती सुंदर फुले ।।१२।।

प्रदिपगुरूजी पिंपळनेरकर
(९८२३११३५९४)

फळांची सभा

एकदा फळांची भरली
बागेत सभा
अध्यक्ष म्हणून होता
हापूस आंबा उभा

हापूस आंबा म्हणाला
मीच सर्वांचा राजा
माझ्या सारखा श्रेष्ठ
नाही कुणी दुजा

नाक फुगवून पेरु म्हणाला
नको एवढा तोरा
तुझ्या आंबट चवीपेक्षा
मी कितीतरी बरा

कलींगड पेरूला म्हणाले
तुझ्यामुळे खोकलतात फार
उन्हाळ्याच्या दिवसांत
मी सर्वांना करतो गार

केळी एका सुरात म्हणाल्या
करू नका आमचा छळ
एक जुटीने लढून
सिद्व करू एकीचे बळ

मोसंबी तोऱ्यात म्हणाली
माझ्यात क जीवनसत्त्वाची खाण
आजारी माणसाला
मी करतो बलवान

बागेतील सर्व फळांची
सभेत हाणामारी झाली
अखेर अध्यक्षांनी
सभा तहकूब केली

– रवींद्र चालीकवार
मु.पो.ता.महागाव जि.यवतमाळ
मो.९०११५५९१०६

ही माणसे

सत्क्रुत्य करताना जगी का लाजतात माणसे!
दुष्क्रुत्य करताना का क्रुतघ्न होतात माणसे!

जीवनात जगताना का फसवतात ही माणसे!
मदत मागताना जीवनात का दूर होतात माणसे

निष्ठूर मनाने जीवनी कशी जगतात ही माणसे!
जन्म माणसाचा मिळाला भान विसरती माणसे

कशासाठी आलो जगात न् काय करतो आम्ही
काय न्यायचे आहे जगातून हे विसरतात माणसे

नात्यातील प्रेमाचा अर्थ ना जाणतात ही माणसे
कर्तव्य, कर्म, विश्वास ना जाणतात ही माणसे!

मग! कशासाठी जीवनात जगतात ही माणसे!
कधी सुखाने जगणार न् जगू देणार ही माणसे!

– मधुकर ए. निलेगावकर, पुणे
९४२१३७५६९१

तुम्हे भुलाके

भुला देंगे तुम्हे जरा
सबर तो किजीए
तुम्हारी तरह बेवफा
होनेमे वक्त तो लगेगा
हमतो दिल से रोए
मगर ओठोसे मुस्कार बैठे
खुदा जाने कैसी कसर
रह गई तुम्हे चाहने मे
इन ऑखो की गलती
हुई आपको पहचानने मे...१

टुटा हुआ दिल तो
धोखा मैने खाया है
करके मौहब्बत तुमसे
यह दिल आज रोया है
जख्मं मेरे सीने मे
आज भर गए है
अश्क भी जाते जाते
पल पल का हिसाब ले गए है
मौहब्बत की लाम मे
जगन तन्हा खडा है

जगन्नाथ जाधव
औरंगाबाद

आई

कितीही झाले मोठी
तरी आहे सदा
तुझ्यासाठी मी लहान
संस्कारांचा वसा देऊनी
पान्हा ज्ञानामृताचा पाजविला
आई माझी महान

तुझ्याशिवाय आई मज
करतमत मुळीच नाही
तू समोरी असावे
गप्पा,गोष्टी सुरु
जेवन करुन छान
कुशीत तुझ्या निजावे

– संध्याराणी जयहिंद कोल्हे
काव्यसंध्या कळंब जि.धाराशिव.

हे जरनल संपादक व प्रकाशक संजय व्यापारी यांनी १०१, सी विंग, सिल्व्हर स्पेस सोसायटी, विशाल नगर, पिंपळे निलख, पुणे–४११००१ (महाराष्ट्र) येथून प्रकाशित केले. (पीआरबी कायद्यानुसार संपादकीय जबाबदारी यांची आहे.
या अंकात प्रसिद्ध झालेल्या प्रत्येक बातमी, लेख व जाहिरातींशी संपादक सहमत असतीलच असे नाही. सर्व वाद पुणे न्यायालयाच्या कक्षेत) E-mail-jyotirmaysahitya@gmail.com, Mob. 7743918559